

נכנסו לארץ, שזה פנה לכרמו וזה לזיתו, נצרך המקדש להיות מקום לה', שע"כ יזכור איש ישראל כי ה' הוא הנותן כח לעשות חיל.

ומשה רבינו ע"ה רצה שיהיו ישראל פנויים תמיד רק לתורה ולא יהיה להם שום קביעות בעניני עולם הזה רק על דרך שצוה יהונדב בן רכב 'כי באהלים תשבו כל ימיכם', וכן היו במדבר, שלא היה להם קביעות מקום רק במקום אשר יחנו היו עושים להם אהלים לפי שעה, ואז היתה השראת השכינה ג"כ במשכן שנקרא 'אהל'. וכשבאו לארץ ישראל לקביעות מקום או נבנה בית המקדש שיהיה מקום לה', מקום קבוע להשראת שכינה. עד כאן עיקרי דבריו.

עוד בבאור 'משכן איקרי מקדש...' (ובפירוש 'לשם יחוד קודשא בריך הוא ושכינתיה) – בריש ספר דובר צדק לר"צ הכהן. וע"ע: קדושת לוי, דרושים לחנוכה; עבודת ישראל, וירא ד"ה שם במד"ר; שם משמואל תרומה; דרשות בית ישי ח"ב נב הערה ה (עמ' שנד במהדר"ק); אמת ליעקב בראשית א.כו.

דף יז

תלה עצמו באויר עזרה – מהו, כי גמירי שהייה, שהייה דבת השתחואה, דלאו בת השתחואה לא גמירי...' – וייפטר לגמרי, שלא נאמרה ההלכה אלא כשראו להשתחוויה, שאם שוהה כדי השתחוויה נחשב כאילו השתחווה, אבל כשאינו ראוי להשתחוות כגון שהוא באויר, ואין השתחואה אלא לארץ – אין שהייתו מחייבתו (עפ"י רמב"ן ושאר ראשונים. וכתב הריטב"א שפשוט שאין לומר להפך, שבאויר יהא חמור יותר, שיתחייב אף ללא שהייה.

ובתוס' הרא"ש כתב שמצד הלשון [לגרסה דידן] משמע שהספק דומה לשאר הספקות, האם צריך כאן שיעור שהייה כדי להתחייב או שמא באויר לא נאמרה ההלכה, ומתחייב ללא שיעור שהייה. אך תמה על טעם הדבר, כיצד יהא באויר חמור יותר מעל הקרקע.

ונראה בדעת שאר הראשונים שאין הכוונה שבאויר חוזר הדין להיות כלולא שנאמרה ההלכה, אלא כך נאמר בהלכה עצמה שחייבים רק בכדי השתחוויה, ואם אינו ראוי להשתחוות, הן מצד הזמן, שלא היה בכדי השתחוויה, הן מצד המקום, שהוא באויר – פטור.

ואף על פי שנראה פשוט שמצווה ומוזהר בכל רגע לצאת, שהרי אויר עזרה נתקדש – אינו חייב משום ביאת מקדש הגם ששהה כדי לצאת ולהכנס, כיון שחייב שהייה אינו אלא בראוי להשתחוויה. אך נראה שלפי הצד שבספק לעיל שלמלקות אין דין שהייה – יתחייב מלקות כשהיה באויר עזרה.

'באונס גמירי שהייה במזיד לא גמירי שהייה'. יש לפרש שנקט 'אונס' ולא 'שוגג' – שאם כי עיקר טומאתו אפשר שבאה לו בשגגה, הרי כעת הוא אנוס בטומאת המקדש, שהרי הוא בפנים ומה אפשר לו לעשות שלא לטמא עד שיצא, אך כשטמא עצמו במזיד – נמצא שטמא למקדש במזיד (תורת חיים. וע"ש).

'בעא מיניה אביי מרבה: בא לו בארוכה שיעור קצרה מהו, שיעור גמירי... או דילמא דוקא גמירי...' אמר ליה: לא ניתנה ארוכה להדחות אצלו. כתב הרשב"א: דין זה קשור לדין שנאמר קודם לכן, שאם הלך בקצרה אפילו כל היום כולו – פטור. שאין הדבר תלוי בזמן אלא בדרך – קצרה פטור וארוכה חייב. [ואביי שנסתפק – שמא אינו חייב אלא במילוי שני התנאים: דרך ארוכה ושיעור דרך ארוכה].

(הרשב"א גרס בשניהם 'רבה', וכתב שהולך הוא לשיטתו. וכן גרס בתורא"ש. ואילו הריטב"א גרס בשניהם 'רבא'. אבל מרש"י משמע כגרסא דידן).

(ע"ב) זטמא שנכנס דרך גגין להיכל – פטור... דרך ביאה אסרה תורה. ודוקא בשלא שהה, אבל שהה כדי השתחויה – חייב, שאף על פי שתחילת כניסתו אינה דרך ביאה ופטור עליה, יש לו להתחייב על השהייה מצד עצמה, כמו טהור שנכנס לעזרה ונטמא בתוכה (משנה למלך ביאת מקדש ג, יח. וכתב להוכיח זאת ממה ששאלו לעיל טמא שמשש במיתה היכי משכחת לה – והלא אתה מוצא כגון שנכנס דרך גגין, שפטור משום ביאת מקדש – אלא ודאי כל ששהה חייב. והאריך לפלפל בדין זה. וע"ע משמרות כהונה).

ואמנם לפי הצד בספק (שלא נפשט) דלעיל שאין צריך שהייה למלקות, והלא המיעוט שנאמר כאן מתייחס על ה'לאו' דהיינו במזיד, אם כן אף ללא ששהה יתכן שמתחייב מלקות. ולפי זה קשה במה יתקיים המיעוט ד'שלא כדרך ביאה'? ויש לומר, באופן שלא נכנס כולו בתוך העזרה, אלא בא ברובו דרך גגין – שאז אין לחייבו מצד עצם הימצאותו שם אלא רק מצד מעשה הכניסה, וכיון שהוא שלא כדרך – אין כאן מעשה ביאה ופטור, אבל כשנכנס כולו, הרי לא גרע מטהור שנטמא בעזרה שיתכן וחייב מיד (עפ"י חדושי הגר"ח הלוי ביאת מקדש ג, כא. ע"ש בהרחבה בכל הענין).

ובספר זכר יצחק (נה) חלק על כך, ולדעתו כשנכנס שלא כדרך ביאה – פטור בכל אופן, ואינו דומה לטהור שנטמא בפנים, כי שם מכל מקום היתה 'ביאה'.

וכן מבואר במאירי, שטבול-יום ומחוסר-כפורים [שטמאים משכבר] שנכנסו דרך גגות – פטורים משום ביאת מקדש. ומשמע אף שנכנסו לגמרי.

'אילימא סמוך לוסתה ובמאן אילימא בתלמיד חכם, בשלמא אכניסה ליחייב...' ואף על פי שהוא מזיד בחיוב לפרוש סמוך לוסתה [ולדעת האומר וסתות דאורייתא חיוב זה מן התורה, מוזהרתם את בני ישראל וגו'], מכל מקום באיסור גדה אינו מזיד אלא שוגג, שסבור שלא תראה דם ברגע זה (עפ"י רש"י להלן; רמב"ן ורשב"א).

בדברי ר"י בן מגאש ובמאירי משמע שהחשש לדם הוא מחמת כח הבעילה [וע' ברא"ה בבדק הבית שער ז שדרכו של דם לבוא בהרגל התשמיש. וגם אם לא נאמר כן, עכ"פ כן הוא לפי דעתו של זה], וסבור בעצמו שיבעול בצורה שלא תעורר הדם לצאת. ולדבריהם יש מקום לומר שבדבר שאינו תלוי באדם כלל, אלא שהוא תולה במקרה לומר שלא יארע לו תקלה – אין זה שוגג אלא קרוב למזיד ופטור מן הקרבן (וע"ע בדומה לזה במובא להלן כו.). וכן יש מפרשים בדעת רב אדא בר מתנא דלהלן, שבסמוך לוסתה פטור מקרבן על הכניסה מפני שהוא קרוב למזיד.

'בשלמא אכניסה ליחייב...' צריך לומר דקים להו לחז"ל שהיא טמאה שעה מועטת קודם שתרגיש, ולכן פשוט שבאמרה לו נטמאתי (מיד סמוך לכניסה) חייב על הכניסה (עפ"י חזון איש יו"ד קג, ב. וכיו"ב כתב באבני נזר חו"מ קמז).

ונראה שאפילו אם לא הגידה לו שהרגישה – חייב קרבן ואינו נחשב 'אונס', כיון שהיתה ידיעה בעולם שהרי היא הרגישה, והרי זה כנתחלף לו חלב בשומן שאינו נחשב 'אונס' (חזו"א שם סק"א).

דף יח

'אלא בשאין סמוך לוסתה... אכניסה אנוס...' מבואר בגמרא שחילוק יש בין הבא בסמוך לוסתה ונטמא, ובין שלא בסמוך לוסתה – שבזה האחרון הוא אנוס ופטור מקרבן ואילו באופן הראשון אינו אנוס, וחייב.

דף יז

כה. א. מהם האופנים שאין צריך שהייה כדי להתחייב על טומאת מקדש, ומהם האופנים שצריך, ומה האופנים שבספק?

ב. מי שנטמא בעזרה והיה הולך ויוצא אט אט – האם חייב?

ג. מי שנטמא בעזרה ורץ ויצא ממנה בדרך ארוכה, כשיעור הילוך בינוני בדרך קצרה – האם חייב?

ד. באיזה אופן טמא ששימש במקדש חייב מיתה ואינו חייב כרת על ביאת מקדש בטומאה?

ה. טמא שנכנס למקדש דרך גגין – האם חייב?

א. טמא שנכנס למקדש – חייב, ואין צריך שהייה. וכן מי שנטמא כשהוא במקדש והשתחוה כלפי פנים – חייב ללא שהייה כאמור. וכן היוצא בדרך ארוכה – חייב ללא ששהה.

וכן מי שטימא עצמו במקדש בודון ובהתראה – לוקה, ואין צריך שהייה (תוס' ועוד).

ואולם מי שנטמא באונס ולא יצא מיד – אינו חייב עד שיששה כשיעור המפורש לעיל.

ונסתפקו בגמרא האם זה אמור רק לענין חיוב קרבן, בשוגג, אבל אם שהה במזיד – חייב בפחות מכדי שהייה, או גם בשהיית מזיד צריך שיעור שהייה לחיוב מלקות.

א. כתבו התוס' שגם אם לא צריך שהייה, אינו לוקה אלא אם שהה כדי יציאה וכניסה [בתורא"ש משמע כשיעור פסיעה החוצה ופנימה. ובריטב"א משמע שהוא שיעור יציאה מהיכן שנמצא].

ודעת כמה ראשונים שחייב מיד ששוהה (ערמב"ן, ריטב"א בשם רבן). וע"ע ר"י בן מגאש.

ב. לפי אפשרות אחת בתוס', ישנה דעת אמוראים (במכות כא) שאין לוקים על השהייה למאן דאמר לאו שאין בו מעשה אין לוקים עליו. ולפי דעה אחרת [וכן לתירוץ אחד בתוס' – לכו"ע] הכל מודים שלוקים מפני שתחילת הדבר בא על ידי מעשה ההיטמאות. [וכן נקט הרמב"ם להלכה, שאין זה כלאו שאין בו מעשה].

ולדעת האומר התראת ספק לא שמה התראה, הרי לפי הצד שצריך שהייה לא ילקה, שיכול לומר עדיין יש לי שהות (עפ"י רמב"ן ועוד). אלא אם כן אפשר לצמצם, ויתרו בו ברגע האחרון שעדיין יכול לצאת בקצרה (עריטב"א).

וכן נסתפקו בשטימא עצמו במזיד, האם לוקה אם שהה כלום או רק בכשיעור שהייה (כפרש"י).

ופירשו התוס' ועוד ראשונים שלא התרו בו בשעת הטומאה רק לאחר מכן, שאם טימא עצמו במזיד ובהתראה – ודאי לוקה. או מדובר שבשעה שטימא עצמו לא ידע שהוא במקדש, והספק הוא לענין קרבן [ובאופן שאין לחייבו משום ההיטמאות, כגון לרבי עקיבא הפוטר על העלם מקדש, ומדובר שלאחר שנטמא ידע במקדש ולא הספיק לצאת עד שנעלמה ממנו הטומאה. או באופן שלא היתה לו ידיעה מעולם עד שנטמא. עפ"י רמב"ן. וע' ל"ה]. או יתכן שהייה מזיד כשטימא עצמו ונתחרט על מעשיו ונעלמה ממנו טומאתו, שהרי זה 'שב מידיעתו' (ריטב"א). ויש אומרים שאפילו התרו בו בשעת ההיטמאות נסתפק רב אשי שאינו חייב אלא אם שהה (ע' חדושי הגר"ח ג, כג והזו"א ליקוטים כד – בדעת הרמב"ם. וע' תו"ח).

וכן נסתפקו בשתלה עצמו באויר עזרה – האם חייב בכדי שהייה או לא. ועלו הספקות ב'תיקו'.

מבואר ברמב"ם (ע' ביא"מ ג, כד; לקוטי הלכות) שנקט להלכה שאף למלקות צריך שהייה. ואולם באויר עזרה [אפילו שהה], ובמטמא עצמו במזיד [שלא שהה] – הדבר ספק ואינו מביא קרבן (שגגות יא, ד). והמאירי נקט שיש שהייה באויר, וכן במטמא עצמו במזיד. ובר"ח משמע שכל הספקות לא הוכרעו.

ב. אמר רבא (רשב"א תורא"ש גורסים רבה): יצא בדרך קצרה שאמרו לפטור – אפילו עקב בצד גודל ואפילו כל היום כולו – פטור. ורק אם פסק מהליכתו ושהה – חייב על השהייה. ואם אין שיעור שהייה בכל הפסקה והפסקה – נסתפק רבא האם שהיות מצטרפות אם לאו.

ומספק אינו לוקה ארבעים ופטור מקרבן, אבל מכים אותו מכת מרדות (רמב"ם ביא"מ ג,כד).

ג. שאל אביי מרבה (בריטב"א: רבא): בא לו בארוכה שיעור קצרה מהו, והשיב לו: לא ניתנה ארוכה להידחות אצלו. כלומר אין הדבר תלוי בזמן אלא בכל אופן אסור לצאת בארוכה (ואם יצא בה, אפילו בזמן קצר מהליכה בקצרה – חייב. רמב"ם ביא"מ ג,כד).

וכן לאידך גיסא; אם שהה ובא בקצרה במהירות – חייב אעפ"י שאין שם כשיעור הליכה בינונית עם שהייה, שאין מתחשבים בשיעור זמן של דרך קצרה או ארוכה אלא לפי מה שהלך בפועל.

ד. טמא ששימש במקדש – במיתה בידי שמים. וכיצד יתכן שעובד בטומאה ואין בו כרת משום ביאה – בכגון שלא שהה בעבודתו כשיעור שהייה, שהיפך בצינורא מעל גבי המזבה (את הבשר או את העצים. ערש"י ר"ח ור"י מגאש), באופן שהועיל בהפיכתו זו, אפילו רק קרב את עיכול הבשר יותר [או כיו"ב שאר עבודות קצרות. ערשב"א] – חייב מיתה.

א. בריטב"א מבואר שרק בקירוב כגון שעתיים ושעה, כמוזכר בגמרא, אבל לא בזמן קצר כגון שהיה מתעכל בתוך שעה. ואולם הרמב"ם (ביאת מקדש ד,ג ט,ד) כתב בסתם שקרב שריפתם.
ב. יש אופנים נוספים שחייב מיתה ופטור מכת, אפילו כששהה – כגון שלקה על ביאת מקדש ונפטר מן הכרת. [אך יש אומרים שחיוב מיתה בידי שמים פוטרו ממלקות דביאת מקדש, משום קם ליה בדרבה מיניה, הלכך לא נפטר מן הכרת. ע' שו"ת אחיעזר ח"א כז,ז], או שהיה שוגג על איסור טומאת מקדש (עפ"י ר"ת רמב"ן ועוד). וכן טמא ששימש בבמה – חייב מיתה ואין בו חיוב משום ביאת מקדש (תורת חיים).

ה. טמא שנכנס למקדש דרך גגים – פטור, שאין זו דרך ביאה.

א. כתב במשנה למלך (ביא"מ ג,יט) שאם שהה – חייב (וע' גם במהרש"א כאן ובמאירי סנהדרין פג: ועוד. וכן סתם בלקוטי הלכות). ויש חולקים (זכר יצחק נה; חזו"א. ולכאורה כן משמע במאירי כאן לענין טב"י). ויש מי שכתב שחייב בכדי יציאה וכניסה (ע' חדושי הת"ס).
ב. הנכנס דרך אחוריו – פטור מאותו הטעם (מנחת חינוך קפד – עפ"י סוגיתנו).

כו. הנכנס לבית המנוגע דרך אחוריו – האם נטמא?

לדעת רבי אושעיא, הנכנס לבית המנוגע דרך אחוריו, אפילו כולו חוץ מחוטמו – טהור, שאין זו דרך ביאה. אבל נכנס כולו – טמא, שלא גרע מכלים שבבית המנוגע שנטמאים.

א. כשלא נכנס כולו, וגם הכלים שעליו טהורים, הגם שהם בפנים. (כן מבואר בתוס', וע' בחדושי הגר"ח הלוי בהל' טומאת צרעת טז,ח. בהסבר הדבר).

ב. נכנס דרך פניו – כשנכנס רובו טמא, אבל במקצתו טהור, שלדברי הכל אין אומרים 'ביאה במקצת שמה ביאה' אלא בביאת מקדש, ולא בבית המנוגע (תוס').